

"A szociálpolitika átalakulása Magyarországon 1945 és 1968 között: források, mintakövetés,
szakaszok és társadalmi funkciók " c.

K 78071 sz. OTKA-pályázat beszámolója

Feltárt források

Az 1950-es évek és az 1960-as évek első fele szociálpolitikai vonatkozású levéltári anyagainak feltárását a Magyar Országos Levéltárban kezdtük. A Minisztertanács, továbbá a Népjóléti, illetve később az Egészségügyi Minisztérium és a vezető pártszervek (Politikai Bizottság) releváns iratanyagainak megismerése mellett, az eredeti terveinkben nem is szereplő KB Államgazdasági Bizottságának iratanyaga bizonyult a legfigyelemreméltóbbnak. Ez a testület vitatta meg a szociálpolitikai tárgyú döntések apparátusi előkészítő anyagait, ez volt az a fórum, ahol esetenként egy-két valódi alternatívát mérlegeltek, s amelyik döntött arról, hogy milyen előterjesztés kerüljön a PB elé. E szervek, illetve testületek forrásai közül több dokumentum bekerült a beszámolóban később ismertetendő forráskiadványba is.

A jóléti rendszer magyarországi fejlődésének forrásai mellett figyelmet fordítottunk a magyar jóléti politika nemzetközi összefüggéseire is. Bódy Zsombor 2010-ben három hónapot Genfben töltött az ILO levéltárában kutatva, ahol a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal és Magyarország kapcsolatait kutatta a kezdetektől 1975-ig. E kapcsolatok magyar oldalának dokumentumait szintén feltártuk a Külügyminisztérium és a KB Külügyi bizottságának vonatkozó forrásait áttekintve. Magyarország 1948 után, bár formálisan nem lépett ki, de minden formában kimaradt az ILO munkájából. 1953-ban, a Szovjetunió példáját követve, visszatért a szervezetbe, bár részvétele meglehetősen formális maradt. 1956 után viszont számos nyugati ország meg kívánta akadályozni, hogy az illegitimnek tekintett Kádár-rezsim képviselő részt vegyenek az ILO éves konferenciáin, ami több éven át sikerült is, a magyar delegáltak mandátumát nem ismerték el. Ebben az időben a magyar kormány nagy – más szocialista országokkal összehangolt – erőfeszítéseket tett, hogy minden szinten visszatérhessen az ILO-ban való munkába. Ez végül 1961-re sikerült teljesen, Morse ILO elnök 1965-ös budapesti látogatása pedig már azt jelezte, hogy Magyarország elismert pozíciót vívott ki magának a szervezetben. Meg kell jegyezni, hogy Csehszlovákia és Lengyelország sokkal aktívabban, sokkal több szakértővel vettek részt az ILO különböző szakmai programjaiban, míg Magyarország inkább az éves konferenciák politikai természetű küzdelmeire koncentrált. Mindez az ILO levéltárában és az említett többi levéltárban elérhető, Magyarországra vonatkozó forrásanyag jellegére is kihatott.

A MOL esetében további releváns forrásokat tartalmaz a Munkaügyi Minisztérium iratanyaga. Emellett a Központi Bizottság részben már említett dokumentumai bizonyultak fontos forrásnak. A Szakszervezeti Levéltáron belül a Magyar Nők Országos Szövetségének iratait is fontosak a családpolitika alakulásának tanulmányozása szempontjából. Kutatásunk a levéltári anyagok mellett a korabeli sajtó, valamint a szakfolyóiratok feldolgozására is kiterjedt. Ezek közül szintén több megjelenik az alább bemutatandó, általunk összeállított forrásgyűjteményben.

A kutatás eredményei

A forrásokat elemezve a szociálpolitika funkcióit és a szociálpolitika történetének 1945 utáni szakaszait illetően az eddigi sommás megállapításoktól sok tekintetben eltérő eredményekre jutottunk. A nyugdíj és egészségbiztosítási rendszert a háborús vagyonszétosztásból fakadó átalakítások után, érdemben, szerkezetileg nem módosította az állampárti diktatúra kiépülése. Lényegében a korábbi szolgáltatásokat nyújtotta az intézményrendszer, amelynek csak felső vezetési struktúráját szervezték át, illetve az intézményrendszer politikai felügyeletének új módját alakították ki. Az a közismert megállapítás sem állja meg teljesen a helyét, hogy a szegénygondozás megszűnt volna, mert a helyi hatóságok továbbra is gondoskodtak bizonyos mértékben – visszatérve az érdekes és érdemtelen szegények megkülönböztetéséhez – a keresetképtelen szegényekről. A döntéshozók szemében a társadalombiztosítás feladata nem az egyenlőtlenségek csökkentése volt – a társadalom amúgy is jelentősen nivellálódott –, hanem a elsősorban a politikai legitimitáció erősítése a rendszer támaszának tekintett csoportok körében. Ezt szolgálta például a családi pótlék jelentős megemlése az ipari alkalmazottak körében. A társadalombiztosítás politikai célú felhasználásának példája az önálló parasztok negatív diszkriminálása a rendszerben, és a tsz-tagok egészségügyi ellátásának megszervezése. Megjegyzendő azonban, hogy ez a gyakorlatban nagyon sok nehézségbe ütközött, mind intézményi, mind pedig a tsz-eket terhelő finanszírozási szempontból.

1956 után a társadalombiztosítás és a szociálpolitikai döntéshozatal meghatározó szempontjai továbbra sem szorosan társadalompolitikaiak voltak – pl. egyenlőtlenségek mérséklése, szegények integrálása –, hanem egyértelműen politikaiak, vagyis a rendszer legitimálásában szántak nekik funkciót. Ezt szolgálta a munkanélküli segély átmeneti bevezetése, egy általános nyugdíjmelés, és több más intézkedés. A közvetlen politikai szempontok helyett valóban társadalompolitikainak tekinthető célok csak az 1960-as évek közepén jelentkeztek a döntéshozók megfontolásai között. A Gyes, majd később a Gyed bevezetésével kapcsolatban azonban a cél szintén nem önmagában a gyermekes családok

helyzetének javítása volt. A döntéshozókat demográfiai szempontok, a születésszám aggasztó csökkenése motiválta, s erre kívántak hatni a magyar jóléti rendszer eme legsajátosabb intézményeinek bevezetésével.

A Magyar Országos Levéltár és a Szakszervezeti Levéltár, a MOL esetében a Munkaügyi Minisztérium iratanyaga, valamint a Központi Bizottság tanulmányozott dokumentumaiból kiviláglik, hogy az 1960-as évek elején – részben az új gazdasági mechanizmussal összefüggésben – munkaerő-felesleggel kezdtek számolni a szakemberek. Ennek „levezetéseként” többek között felmerült a nők részmunkaidős foglalkoztatása is. Ez az elképzelés ugyan lekerült a napirendről, ugyanakkor a különböző minisztériumokban, az MSZMP Központi Bizottságában, valamint a Tervhivatalban elkezdődtek egy, a korábbinál hosszabb gyermekgondozási szabadság kidolgozásának munkálatai. Kutatásaink – amelyek a levéltári anyagok mellett a korabeli sajtó, valamint a szakfolyóiratok tanulmányainak egy részének feldolgozását is magukban foglalták – arra engednek következtetni, hogy bár az 1960-as évek elejének nagyon alacsony születésszáma riadalmat keltett a párt-elit és az értelmiség egy részének köreiben, a hosszú gyermekgondozási segélyről való döntés, a részletek kidolgozása annak a szakembergárdának a feladata volt, akik a Tervhivatalban az új gazdasági mechanizmus bevezetéséért feleltek. Közülük is Tímár János és munkatársai voltak azok, akik, bár a demográfiai folyamatokat is érzékenyen követték, a képzetlen női munkaerő munkapiacról való kivonását a hatékonyság növelése miatt tartották fontosnak, amellett, hogy a bölcsődék hiányából adódó nehézségeket is a GYES bevezetésével kívánták orvosolni. Ez az alapvetően gazdasági érveket és érdekeket érintő folyamat összekapcsolódott a sajtóban a „népieknek” nevezett írók és más értelmiségiek újra felbukkanásával 1962-ben. Ez a csoport elsősorban a nők hagyományos szerepvállalásához való visszatérést propagálta. Érvelésük lényege az volt, hogy az anyagi értékek előteremtésének mindenek elé való helyezése – ami a pártvezetés implicit kritikáját is jelentette, s érdekes módon egybeesett a „balos” kritikák irányával – eltávolította a családokat a hagyományos funkcióktól, a gyermekek nevelésének elsődlegességétől. Véleményük szerint a nők hosszabb-távú otthonmaradása tehát nem csupán demográfiai szempontból, de erkölcsileg is kívánatos volt.

A SZOT dokumentumai közül a legfontosabb újdonsággal azok szolgáltak, amelyek a forradalom előtt, illetve közvetlenül azt követően születtek: Ezekből kiviláglik, hogy komoly feszültségeket okoztak a társadalombiztosítási rendszer ellátási egyenetlenségei, a mezőgazdasági népesség részbeni ellátatlansága, a körzeti orvosi és a szakorvosi ellátás gyengesége egyes vidékeken, vagy a munkások fokozatos kimaradása a szanatóriumi lehetőségekből. A szakszervezet – az iratok tanúsága szerint – rendszeres javaslatokkal

igyekezett „rávenni” a párt-elitet arra, hogy a korábbinál nagyobb mértékben költsenek ezekre a területekre, valamint, hogy terjesszék ki az egészségügyi ellátást a kimaradó csoportokra. Ezek a javaslatok éppen a forradalom előtt és után szaporodtak meg, alátámasztva azt a feltételezést, hogy a forradalom kitörésében a szociális szempontok (a szegénység és ellátatlanság, a feltűnő egyenlőtlenségek) központi szerepet játszottak. Ennek az összefüggésnek a kibontása további kutatást igényel, amelyhez jó alapul szolgálnak a most feltárt, és a forráskötetben részben közreadandó, dokumentumok.

A Szakszervezeti Levéltár irataiból több fontos, eddig feltáratlan összefüggés is kirajzolódott. Egyrészt kiderült, hogy a MNOSZ fontos szerepet játszott a jóléti, szociális ellátások területén az ellátásra szoruló felkutatásával, az ellátandó területek meghatározásával, és konkrét szociális programokkal. Ezek közé tartoztak az ünnepekhez (főként karácsonyhoz) kapcsolódó segélyakciók, de akár olyan konkrét és hosszabb távon ható tevékenységek is, mint óvodák és bölcsődék felépítésében az önkéntes munka megszervezése, a források (adományok) felkutatása. Ebből az következik, hogy miközben az MNOSZ saját magát igyekezett élesen elválasztani a „burzsoá” nőszervezetek tevékenységétől, valójában – az ideológiai fordulaton túl – sok szempontból hasonló „maternalista”, azaz az anyai gondoskodó szerepre építő szociális tevékenységet folytatott, mint a II. világháború előtt regnáló (jórészt egyházi) nőszervezetek.

Az MNOSZ további fontos tevékenysége volt a helyi, főként vidéki nőszervezetekkel való kapcsolattartás, és onnan az információk rendszeres bekérése. Miközben nyilvánvaló, hogy a számtalan felmérés, hangulatjelentés elsősorban politikai célt szolgált, a – többnyire a SZOT részére készült – összefoglaló anyagokból az is látszik, hogy az MNOSZ rengeteg, a lakosság szociális helyzetét, az éppen aktuális szociálpolitikai és nőpolitikai intézkedések hatását stb. bemutató információhoz jutott hozzá. Ezeket azután saját álláspontjának kialakításakor, a különböző döntések előkészítésekor illetve véleményezésekor felhasználta. A szocialista nőszervezetnek ugyanakkor – a dokumentumok tanúsága szerint – korlátozottak voltak érdekvédelmi lehetőségei. Önálló szervezetként és később a SZOT „fiókszerveként” is csupán azon a véleményeit sikerült a döntéshozatalba becsatornáznia, amelyek megegyeztek a Párt és/vagy a SZOT (kizárólag férfiakból álló) vezetésének az álláspontjával. Így például az egyik legfontosabb, az 1950-es és az 1960-as években is vissza-visszatérő követelésük, hogy a bölcsődéket úgy minőségi, mint mennyiségi szempontból nagyobb mértékben fejlesszék, illetve, hogy a nők a házimunkában is kapjanak több segítséget (például kollektív mosatás, étkeztetés megszervezésével, a férfiak nagyobb mértékű bevonásával), csak nagyon korlátozott mértékben valósultak meg.

Összefoglalóan tehát azt mondhatjuk, hogy kutatásunk során az 1945 és 1968 közötti időszak szociálpolitikájának legfontosabb sajátosságait igyekeztünk áttekinteni, különös tekintettel a jóléti rendszer fő intézményeire, funkcióira, a rendszert alakító tényezőkre és a szociálpolitika eredményeire. Eközben több már publikált tanulmányunkban a magyarországi szociális rendszer fejlődését igyekeztünk nemzetközi kontextusban is elhelyezni. Míg a 19. század végétől formálódó magyar jóléti rendszer egyrészt kitűnt a társadalombiztosítás programok korai bevezetésével és a munkásoknak, állami alkalmazottaknak nyújtott viszonylag magas színvonalú juttatásaival, másrészt azonban sokáig széles társadalmi rétegek – különösen a mezőgazdasági népesség – elhanyagolása is jellemezte. Mindez hozzájárult a két világháború közötti jelentős mértékű társadalmi egyenlőtlenségekhez is. Az utóbbiak nagymértékű csökkenése ment végbe a második világháború után, amikor azonban egyszerre mind a szociális jogok sajátos rendszere jött létre, mely a teljes foglalkoztatottságon alapult, s amihez a társadalombiztosítás, a munkahelyek jelentős szociálpolitikai szerepe és az ártámogatások társultak további legfontosabb intézményekként.

E bemutatott négy fő intézmény az 1950-es évek eleje és az 1960-as évek vége között mindvégig megőrizte kiemelt szerepét, vagyis a kor szociális berendezkedésével kapcsolatban elsőként a kontinuitást hangsúlyozhatjuk. Természetesen ez nem jelentett változatlanságot. A módosulások egyrészt megjelentek az egyes fő intézmények egymáshoz való viszonyában: például az ártámogatások jelentősége hosszú ideig stagnált, majd később – már inkább a vizsgált időszak után – nőtt. A dinamika még erőteljesebb volt az egyes fő intézményeken belüli változásokat illetően. Különösen érvényes ez a társadalombiztosításra, melyet a lefedettség bővülése, másrészt pedig a juttatások abszolút és relatív értékének növekedése jellemezett, bár utóbbiak nemzetközi összehasonlításban közel sem voltak kiemelkedőek. Ennek megfelelően a társadalombiztosítási rendszeren belüli legnagyobb változás egyes társadalmi rétegek még a korai államszocialista időszakra is jellemző diszkriminációjának megszüntetése, s az állampolgári jogon nyújtott juttatások irányába való elmozdulás volt. Ez egybeesett az élenjáró nyugat-európai jóléti államokban megfigyelhető trendekkel.

Ha e változások alapján a tanulmányozott időszak magyarországi szociálpolitikájának belső periodizációjára törekszünk, akkor figyelembe kell vennünk, hogy a társadalombiztosítás és a szociálpolitika funkciói, legalábbis a döntéshozók szemében elsősorban nem az egyenlőtlenségek, vagy a társadalmi igazságosság terminusaiban fogalmazódtak meg. A funkciók közvetlenül politikaiak voltak, vagy ha társadalompolitikaiak, akkor a demográfiai aspektusok domináltak. Az 1945 után korszakolás ennek megfelelően a következőképpen alakul: 1945-46-ban a háború következményeihez való

adaptálódás; 1947 és 1956 között a korábbi rendszer új politikai keretek között való működtetése jellemző, számos apróbb változtatással, amelyek azonban az időnkénti átszervezések ellenére sem érintették a társadalombiztosítási rendszer alapjait; az 1956 utáni, az 1960-as évek elejéig tartó konszolidációs korszakban kezd kialakulni a szocialista rendszer valóban sajátos jóléti berendezkedése – amikor már a kollektivizálás révén – a parasztság zömét is bevonják a biztosításba; a hatvanas évek közepétől pedig az elsősorban demográfiai szempontokra figyelő új intézkedésekkel lényegesen bővül a jóléti szolgáltatások köre a korábbiakhoz képest. E kérdésekről Tomka Béla tanulmányt jelentetett meg a Múltunkban, Bódy Zsombor tanulmánya jelenleg áll szerkesztés alatt (lásd publikációk).

Pályázatunk egyik fő vállalása egy történeti forrásgyűjtemény összeállítása volt, melynek címe „Forrásgyűjtemény a jóléti rendszer 1945-1968 közötti történetéhez.” Terjedelme 781.818 n, vagyis mintegy 19,5 szerzői ív. A kötet megjelentetése a hazai könyvpiac jelenlegi helyzetében csak támogatással lehetséges, így a kézirat kiadásra vár. A kötet koncepcióját és felépítését a következőkben ismertetjük.

A kötet célja a szociális rendszer változásainak levéltári forrásokon alapuló bemutatása Magyarországon az 1945-1968 közötti időszakban. Az új, eddig nem hasznosított források felhasználása mellett különös figyelmet szántunk olyan szempontoknak, melyekkel a kutatások korábban kevésbé foglalkoztak: Ilyen például a szocialista időszakon belüli egyes fejlődési szakaszok elkülönítése, a hazai jóléti rendszer mintakövetésének kérdésére, vagy a szociálpolitika szélesebb értelemben vett társadalmi funkcióinak eddiginél elmélyültebb kutatása. Az általunk fellelt források mindenekelőtt a társadalombiztosítás alakulásával kapcsolatosak, de helyet kaptak a kötetben egyes munkajogi tárgyú rendelkezések (munkaidő-szabályozás, fizetett szabadság stb.) és családtámogatások (pl. GYES) is.

A mintakövetés, vagyis az 1945 előtt kialakult, bismarcki alapokon nyugvó hazai tradíciók, a szovjet társadalombiztosítási rendszerből átvett intézmények és más kortárs, nyugat-európai modellek (Beveridge) hatásainak eredeti dokumentumokon keresztüli bemutatása jelentősen hozzájárulhat a második világháború utáni hazai szociális rendszer formálódását befolyásoló tényezők és azok kölcsönhatásainak megismeréséhez. A szociálpolitika fejlődési szakaszainak elhatárolása általánosabb tanulságokkal is szolgál, különösen a társadalomtörténeti korszakok és a politikatörténeti fordulópontok viszonyára vonatkozóan. Ilyen például 1956-nak a jóléti rendszerre gyakorolt hosszabbtávú, közvetett hatása. A szociális rendszer funkcióinak bemutatása

révén képet kaphatunk arról, hogy a szociális biztonság megteremtésén túl milyen társadalmi-gazdasági következményei voltak a szociális rendszer átalakulásának a vizsgált periódusban. A forráskiadvány megjelentetése képes elősegíteni, hogy a történetírás más ágai is fokozottabban integrálják a szociálpolitikával kapcsolatos ismereteket.

A dokumentumok forrásait mindenekelőtt a témához kapcsolódó levéltári források jelentik. Közéjük tartoznak a pártok anyagai az 1945-1949-es időszakból, az állampárt különböző testületeinek iratai a szociálpolitikai döntésekről, a társadalombiztosítás irányításával kapcsolatban a szakszervezeti vezetés szociálpolitikai tárgyú döntéseinek dokumentumai, a Minisztertanács anyagai, a minisztériumi (Népjóléti, majd Iparügyi és Egészségügyi Minisztérium) dokumentumok. A kötet legnagyobb részt a Magyar Országos Levéltár, a Politikatörténeti Levéltár és a Szakszervezeti Levéltár iratanyagaira épít.

A jelzett levéltári források révén az eddigieknél pontosabb képet kaphatunk a második világháború utáni magyarországi szociálpolitika néhány alapvető, eddig csak kevésbé vizsgált kérdéséről. Ezek közé tartozik, hogy vajon létezett-e a szociálpolitikának átfogó koncepciója a vizsgálandó korszakban, illetve annak egyes időszakaiban? Mikor, milyen formában alakult ki – ha egyáltalán kialakult – egységes szociálpolitikai, vagy biztosításpolitikai koncepció? Fontos kérdés továbbá, hogy hol és hogyan zajlott a szociálpolitikai döntéshozatal és hogyan változott ez a vizsgált korszakban? Kik vettek/vehettek részt a döntéshozatalban, és vajon voltak-e konfliktusok a kérdéssel foglalkozó szervek, vagy akár személyek között? A kötet forrásai segítenek annak megválaszolásában, hogy vajon az 1945 előtti szociálpolitikai berendezkedéssel való folytonosság dominált, vagy inkább a szovjet minta érvényesült-e a szociálpolitika alakításában? Vajon szociálpolitikai szempontból miként tagolódik korszakokra az 1945 utáni első negyedszázad, és a különböző korszakokat hogyan jellemezhetjük? A kötet egyik legfontosabb kérdése, hogy mely csoportok, társadalmi kategóriák számíthattak a szocialista szociálpolitika támogatására?

A Bevezetésben elemezzük a szociálpolitika korabeli intézményrendszerét, a szociálpolitikával kapcsolatos döntési mechanizmusokat, a döntéseket befolyásoló ideológiai célkitűzéseket, hosszabb vagy rövidebb távon érvényesülő politikai szempontokat, gyakorlati kényszereket, érdek-összeütközéseket. A kötet a II. világháború alatt született korszakalkotó program, a Beveridge-terv hazai recepciójától indul, majd a koalíciós pártok szociálpolitikai elképzeléseivel folytatódik. Külön foglalkozunk a II. világháborút lezáró békeszerződés társadalombiztosítási vonatkozásaival, valamint a kommunista hatalomátvétel szociálpolitikai dimenziójával. Az 1949-es politikai fordulat utáni időszakot számos alfejezetre bontjuk:

Először a társadalombiztosítás államosításának dokumentumait mutatjuk be, ezt követően pedig az 1950-es évektől elindult reformtörekvéseket. Az 1960-as években történt átalakításokat, és az ekkor született nagyszabású szociálpolitikai elképzeléseket is külön fejezetben tárgyaljuk, csakúgy, mint a családpolitikai terveket, és a végül megvalósult GYES előkészítésére vonatkozó dokumentumokat. A kötet különlegessége, hogy nem csak az intézmények, de az ellátásban részesülők oldalát is bemutatja: erre szolgál egy „Szociálpolitika alulnézetben” témájú fejezet. A mezőgazdasági munkások biztosítása és a téészesítés hatása az időszak kulcsfontosságú fejleményei közé tartoznak, így az ezzel kapcsolatos dokumentumok külön fejezetben kapnak helyet.

A kiadói igények és a lektori vélemények függvényében még változhat a kötet szerkezete. Ezért itt csupán egy provizórikus fejezetbeosztásban adjuk meg a kötetbe biztosan bekerülő dokumentumok listáját. Magukat a dokumentumokat megelőzi egy bevezető tanulmány a korszak szociálpolitikai folyamatairól illetve tájékoztatás a válogatás és a szerkesztés szempontjairól, valamint a rövidítések jegyzéke és feloldása.

A kötetbe kerülő dokumentumok jegyzéke:

Tervek a szociálpolitika megújítására a II. világháború alatt és után
A Beveridge-terv – Az MSZDP belső anyaga (1943)
Jelentés a Magyar Kommunista Párt Állampolitikai Osztályának a magyar társadalombiztosítás helyzetéről (1945. XII. 27.) [Olt Károly jelentése]
Az MKP Állampolitikai Osztálya részére készített értékelés a MABI helyzetéről (1945)
Szociáldemokratra szociálpolitikai program (1946)
A Szociáldemokrata Párt belső anyaga a társadalombiztosítási intézményekben folytatandó politikai harcra (1947. II. 22.)
Molnár Erik beszéde a közegészségügyről (1947)
Az FKGP választási programjának szociálpolitikai részletei
A jóléti intézmények mindennapi problémái a háború után
Felterjesztés a népjóléti miniszternek a békeszerződés értelmében Csehszlovákiához került három községgel kapcsolatos társadalombiztosítási kérdésekről (1948. V. 18.)
Az OTI Csehszlovákiából és Romániából áttelepült személyek társadalombiztosítási helyzetére vonatkozó jelentése

Az MKP OTI üzemi pártcsoport levele az MKP Központi vezetőségének az OTI kerületi pénztáraiban meglévő kommunista befolyásról (1947. V. 6.)
Emlékeztető az OTI Baleseti Kórház szerzetesrendi nővérei tárgyában (1948. II. 23.)
Egyházaktól elvett intézmények üzemutódlása tb. Jogi szempontból 1949.
Szarvasi mezőgazdasági munkások panaszos levele 1949.
Molnár Erik előterjesztése a Minisztertanácshoz a tb. átszervezése tárgyában 1945. május 10.
Molnár Erik előterjesztése a Minisztertanácshoz a tb. átszervezése tárgyában 1946. január 4.
A társadalombiztosítás átalakítása a kiépülő állampárti rendszerben
Javaslat a társadalombiztosítás átszervezéséről a Politikai Bizottsághoz. 1948. július 19.
A társadalombiztosítási intézetek átszervezéséről (1949. V. 27.)
Feljegyzés a szövetkezetei tagok biztosításának problémáiról. 1949. november 5.
Feljegyzés a Posta Betegségi Biztosító Intézetének az OTI-ba való beolvasztásáról (1949. IX. 26.)
Előterjesztés a SZOT Elnökségének a társadalombiztosítás átvételéről és a társadalombiztosítási szolgáltatások kiterjesztéséről (1950. IX. 15.)
A társadalombiztosítási tanácsok működési szabályzata (1950. IX. 13.)
Az OTI Igazgatóság ülésének jegyzőkönyve – Németh János vezérigazgatóvá választása (1949)
Az OTI jelentése a családi pótlék emelésének hatásairól. 1949. január 24.
A társadalombiztosítás helyzete 1949-ben (1949) [a SZOT belső anyaga]
Az OTI jelentése Ratkó Annának a három éves terv végrehajtásáról a társadalombiztosításban. 1950. február 15.
Jelentés a SZOT Elnökségének a társadalombiztosítás átszervezéséről (1951)
A Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ jelentése a mezőgazdasági munkavállalók társadalombiztosításáról (1950)
Előterjesztés a Népgazdasági Tanácshoz a mezőgazdasági munkások kötelező társadalombiztosításának módosításáról (1952. VIII. 16.)
Előterjesztés az MDP Kv Titkárság részére a társadalombiztosítás átszervezéséről. 1950. aug. 28.
Előterjesztés az MDP Kv Titkárság részére egyes társadalombiztosítási segélyezések szabályozásáról. 1950. aug. 28.
A Népjóléti Minisztérium előterjesztése a minisztertanácshoz az állami társadalombiztosítási átszervezéséről. 1950. szeptember 20.
Indoklás az állami társadalombiztosítás szervezetéről készült törvényerejű rendelettervezetchez. + Minisztertan. jegyzőkönyv részlet

Ratkó Anna előterjesztése a minisztertanácshoz az állami társadalombiztosítási szervezetről készülő törvényerejű rendelettervezetről. 1950. szeptember 12.
Ratkó Anna előterjesztése a minisztertanácshoz a táppénzfolyósítás kiterjesztéséről. 1950. IX. 12.
Előterjesztés az MDP Kv Titkárság részére a társadalombiztosítás szervezetének továbbfejlesztéséről. 1952. aug. 18.
Előterjesztés a Politikai Bizottsághoz a szakszervezeti társadalombiztosítás önálló gazdálkodásáról. 1954. november 18.
Kútvolgyi Állami Kórház és rendelőintézet feljegyzése a párt és állami vezetők egészségügyi ellátása ügyében. 1954. nov. 1.
Vázlat a társadalombiztosítás decentralizálása című tananyag feldolgozásához (1950)
Határozat az iparági társadalombiztosítás létesítésével kapcsolatban (1953. X. 19.)
Feljegyzés az iparági társadalombiztosítás működésének problémáiról (1953. VI. 24.)
Körlevél a VBCS kirendeltségeknek és orvosaiknak a táppénzcsalások megfékezéséről (1950. VIII. 19.)
Az öt éves terv párt- és kormányhatározataiból a társadalombiztosítási és üdülési osztályra vonatkozó feladatok (1950)
Tájékoztató Rákosi elvtársnak a társadalombiztosítás átszervezéséről és mai helyzetéről (1950. X. 26.)
Feljegyzés a budafoki rendelőintézet problémáiról (1953. VII. 10.)
Feljegyzés egyes gyógyászati segédeszközök kiszolgáltatásának túlzott központosításáról (1953. VII. 6.)
Előterjesztés az egészségügyi intézmények helyzetének javításáról (1953. XI. 12.)
Feljegyzés az iparági társadalombiztosítás problémáiról (1953. VIII. 22.)
Jelentés az 1955. évi első félév egészségügyi és táppénzes helyzetéről (1955. VII. 30.)
Panaszos levél a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának a társadalombiztosítás terén tapasztalható diszkriminációról (1954. IX. 16.)
Vázlat a társadalombiztosítás decentralizálása című tananyag feldolgozásához (1950)
Határozat az iparági társadalombiztosítás létesítésével kapcsolatban (1953. X. 19.)
Feljegyzés az iparági társadalombiztosítás működésének problémáiról (1953. VI. 24.)
Körlevél a VBCS kirendeltségeknek és orvosaiknak a táppénzcsalások megfékezéséről (1950. VIII. 19.)
Az öt éves terv párt- és kormányhatározataiból a társadalombiztosítási és üdülési osztályra vonatkozó feladatok (1950)

Tájékoztató Rákosi elvtársnak a társadalombiztosítás átszervezéséről és mai helyzetéről (1950. X. 26.)
Feljegyzés a budafoki rendelőintézet problémáiról (1953. VII. 10.)
Feljegyzés egyes gyógyászati segédeszközök kiszolgáltatásának túlzott központosításáról (1953. VII. 6.)
Előterjesztés az egészségügyi intézmények helyzetének javításáról (1953. XI. 12.)
Feljegyzés az iparági társadalombiztosítás problémáiról (1953. VIII. 22.)
Jelentés az 1955. évi első félév egészségügyi és táppénzes helyzetéről (1955. VII. 30.)
Panaszos levél a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának a társadalombiztosítás terén tapasztalható diszkriminációról (1954. IX. 16.)
Kalkuláció a társadalombiztosítás fejlesztésének költségeiről
Előterjesztés az egészségügyi intézmények helyzetének javításáról (1953. XI. 12.)
A szociális ellátórendszer átalakítása 1956 után
A Gazdasági Bizottság 1957. nov. 22-i ülésén hozott határozata
Kalkuláció a társadalombiztosítás fejlesztésének költségeiről
Jegyzőkönyv az 1956. X. 3-i rendkívüli SZOT elnökségi ülésről
Előterjesztés egyes társadalombiztosítási kérdésekről. A SZOT javaslatai. 1956. június 20.
Feljegyzés – körzeti orvosi hálózat, kórházak, szanatóriumok problémáiról. SZOT . 1956. május 16.
Jelentés az alkoholizmus terjedéséről és káros következményeiről. SZOT. 1956.
A nők foglalkoztatásával kapcsolatos politika kialakítása. Tervezet. MŰM. 1961. január 2., 10.
A dolgozó parasztasszonyok elhelyezési gondjai. SZOT. 1965. szeptember 9.
Előterjesztés a hadigondozottak járadékának felemeléséről 1965. III. 15.
A szociálpolitika 20 éves terve. MŰM. 1960. november 2.
Jelentés a táppénzes létszám és gyógyszerfogyasztás alakulásáról 1960. IX. 28.
Javaslat a PB-nek a társadalombiztosítás egységes szakszervezeti irányításáról. 1963. IV. 2. A PB határozata
Előterjesztés az alacsony összegű nyugellátások felemeléséről. 1965. III. 29.
Jegyzőkönyv az Államgazdasági Bizottság 1965. III. 29. üléséről, ahol a fenti két előterjesztést tárgyalták.
Előterjesztés a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz 1957.
Előterjesztés a PB-nek a termelőszövetkezeti nyugdíjrendszer továbbfejlesztésére. 1966. IX. 20.

Javaslat az Államgazdasági Bizottsághoz a lakosság egészségügyi ellátásának további javításával kapcsolatos intézkedésekre. különös tekintettel a mezőgazdaság szocialista átszervezése következtében előállott helyzetre. 1962. III. 14.
Javaslat az Államgazdasági Bizottsághoz a lakosság egészségügyi ellátásának további javításával kapcsolatos intézkedésekre. különös tekintettel a mezőgazdaság szocialista átszervezése következtében előállott helyzetre. 1962. VI. 6. + feljegyzés az ÁB üléséről
A fenti tárgyban az Államgazdasági Bizottság által a PB-nek készített 1962. VI. 16. előterjesztés + 2 Feljegyzés
Családpolitikai dokumentumok
Javaslat a gyermeknevelési segély bevezetésére (Alpár Ottó, Andorka Rudolf és mások munkabizottsági jelentése). 1965. 09. 02.
Feljegyzés a gyermekgondozási segély bevezetésével kapcsolatban felmerült problémákról, javaslatokról. 1966. XII. 23.
A gyermekgondozási segély bevezetésének tapasztalatai. 1967. VI. 5.
Feljegyzés a gyermekgondozási segély bevezetésével kapcsolatban. 1967. VII. 28.
Összefoglaló tájékoztató a gyermekgondozási segélyről. 1968. V. 17.
Az MNOT elnökének levele a Mezőgazdasági Miniszterhez a TSZ-tag anyákkal kapcsolatos törvénysértő gyakorlatról
Összefoglaló tájékoztató a gyermekgondozási segélyről. SZOT-MNOT. 1968. május 17.
Munkatervi javaslat 1968. II. félévére. MNOT. 1968. VI. 4.
Erdei Lászlóné MNOT elnök levele Dr. Dimány Imre Mezőgazdasági Miniszternek a tsz-tag anyák segélyezésével kapcsolatban. MNOT 1968. augusztus 30.
Méltányossági kérelmek a GYES-re és egyéb családi ellátásokra vonatkozóan (MüM)
A nők foglalkoztatásával kapcsolatos politika kialakítása. Tervezet. MÜM. 1961. január 2., 10.
Feljegyzés a 2. ötéves terv nyugdíj és családi pótlék politikájáról a PB-nek. 1960. III. 8. + feljegyzés az ülésről
Előterjesztés a népesedési helyzet alakulásáról a PB-nek 1962. VI. 7.
Előterjesztés a családi pótlék emeléséről 1965. III. 29.

Nemzetközi kapcsolatok, előadások, tanulmányok

Bódy Zsombor a magyar szociálpolitika nemzetközi kapcsolatairól számolt be a berlini Internationale Geisteswissenschaftliche Kolleg konferenciáján „How Did Eastern and Western Europe Meet in International Organisations? 1945-1973” című konferenciáján 2011. június 24-én.

Bódy Zsombornak 2011-ben jelent meg „Az ipari munka társadalma. Szociális kihívások, liberális és korporatív válaszok” c. kötete (Argumentum kiadó, Budapest, 254 o.).

Bódy Zsombor további, a kutatás témájához kapcsolódó publikációja: Recenzió Horváth Sándor: Két emelet boldogság. Mindennapi szociálpolitika Budapesten a Kádár-korban. c. könyvéről (Bp. 2012). Buksz, 2012 nyár. 173-175. o.

Szikra Dorottya az OTKA-kutatásra támaszkodó eredményeit ismertette a 2012. augusztus 12-17 között Helsinkiben rendezett *NordWel & REASSESS Nyári Egyetemen* szabadegyetem oktatójaként, ahol „State, Family and Gender in Central and Eastern European Welfare States. Historical Traditions and Present Challenges” címmel tartott előadást. Az *ESPAnet* (Európai Szociálpolitikai Hálózat) éves konferenciáján Cristina Rat, román kutatóval a román és a magyar családpolitika történeti fejlődését összehasonlító munkájuk eredményét adták elő „Ideational Consensus and the Historical Paths of Maternalism in three former State Socialist Countries: Hungary, Poland and Romania” címmel, amelynek kéziratát a *Social Politics* című folyóirat számára jelenleg készítik elő.

Szikra Dorottya Dorota Szelewa lengyel kutatóval és Aczél Zsófia magyar doktorandusszal közösen a kanadai Daniel Béland politológus és Klaus Petersen dán történész által szerkesztett kötetben a magyar és a lengyel szociálpolitika nyelvezetének történeti alakulását elemzik a két háború közötti időszaktól máig „The Changing Language of Social Policy in Hungary and Poland” munkacímű tanulmányukban. Szikra Dorottya továbbá összefoglaló tanulmányt közölt a családtámogatási rendszerek történeti elemzésének lehetőségeiről „Családtámogatási rendszerek Európában történeti perspektívában” címmel a Simonyi Ágnes szerkesztette *Családpolitikák változóban* címmel a Szociálpolitikai és Munkügyi Intézet gondozásában megjelent kötetben 2010-ben, valamint a lengyel Dorota Szelewa-val közösen megkísérelték a nyugat-európai összehasonlító jóléti állam-elemzésekkel összevetni a magyar és a lengyel fejlődést a „Do Central and Eastern European countries fit the “Western” picture? The example of family policies in Hungary and Poland” címmel a C. Klenner és S. Leiber által szerkesztett kötetben (*Welfare States and Gender Inequality in Central and Eastern Europe. Continuity and Post-socialist Transformation in the EU Member States*. European Trade Union Institute (ETUI), Brussels, 2010.) A hazai családpolitika fejlődéséről közölt tanulmányt a Karen Hagemann neves német történész és szerzőtársai által szerkesztett *Child Care and Primary Education in Post-War Europe* című, 2011-ben a Berghahn kiadónál megjelent kötetben „Tradition Matters: Child Care and Primary School Education in Modern Hungary” címmel. Szikra Dorottya jelenleg dolgozik a „Folyamatosság és törések a magyarországi szociálpolitika második világháború utáni

történetében” című összefoglaló tanulmányán, amely 2013-as habilitációjának részét fogja képezni.

Tomka Béla a következő a témához kapcsolódó előadásokat tartotta:

Conference “The European Welfare State in a Global Context”, German Historical Institute London, 11-13.04.2013; Title of presentation: Social Welfare in post-war East Central Europe: Structure, Functions and Dynamics; Friedrich Schiller Universität, Jena, Imre Kertész Kolleg, 12.10.2012; Title of presentation: From Clusters to Hybrids: Determinants of Social Policy in Post-communist East Central Europe; University of Ljubljana, Humboldt-Kolleg, 12.04.2011; Title of presentation: Social Policy in 20th Century Eastern Europe: Institutions and Determinants in a Comparative Perspective.

Tomka Béla publikációit, csakúgy, mint a többi résztvevő publikációinak pontos adatait lásd a publikációs jegyzékben.